

14. Різниченко В. Дуб Мотрі Кочубеївни в Батурині. *Ілюстрована Україна*. 1913. Ч. 9. С. 11.
15. Різниченко В. З гетьманських покоїв в Батурині. *Ілюстрована Україна*. 1914. 15 цвітня. Ч. 7. С. 114–115.
16. Різниченко В. На могилі останнього гетьмана України. Реставрація палати останнього гетьмана України. *Сніп*. 1912. №31/32. С. 12–16.
17. Різниченко В. На могилі останнього гетьмана України. *З минулого Батурина*. Часть друга. / В. Різниченко. С. 11–28.
18. Різниченко В. На могилі придворного гетьманського лікаря Хоми Дуссика біля Батурина. Київ: Друкарня 1-ої Київської друкарської спілки, 1916. 13 с.
19. Різниченко В. Національний колір України. Звенигородка: друкарня Ю. Юдицького, 1917. 11 с.
20. Різниченко В. Пам'ятник гетьмана Розумовського в Батурині. *Ілюстрована Україна*. 1913. № 6. С. 10.
21. Різниченко В. Пилип Орлик (гетьман-емігрант). Київ: Друкарня «Союзбанк», 1918. 48 с.
22. Різниченко В. Реставрація Батуринського дворця. *Ілюстрована Україна*. 1914. Ч. 9. С. 140–143.
23. Різниченко В. Руїни Батуринської фортеці. *Ілюстрована Україна*. 1913. Ч. 10. С. 13.
24. Різниченко В. Старинні кахлі з господи генерального судді В. Кочубея у Батурині. *Ілюстрована Україна*. 1913. Ч. 24. С. 8–9.
25. Різниченко В. Старинні портрети український діячів в Батурині. *Ілюстрована Україна*. 1913. Ч. 5, 6. С. 11, 12.
26. Різниченко В. Як гине козацька старовина! *Свобода (Америка)*. 1912. № 22.
27. Ситий Юрій. Археологічні карти Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця» / Ю.М. Ситий. Чернігів: ПАТ «ПВК «Десна», 2023. 292 с.

ВПЛИВ ДІЯЛЬНОСТІ Д. І. БАГАЛІЯ НА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ

Стекольников Сергій

Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди
студент Факультету історії і права

Перед тим як аналізувати ключові історичні праці Д. І. Багалія, важливо з'ясувати філософські та теоретико-методологічні ідеї, які визначали його творчість. У радянській історичній літературі загалом прийнято вважати, що Багалій дотримувався позитивістських поглядів. Проте це припущення не було належним чином підтверджене конкретним аналізом, що призвело до деяких висновків про його приналежність до неокантіанців. Так, у монографії Л. Н. Хмилева "Проблеми методології історії в російській буржуазній історіографії кінця XIX - початку XX ст." Багалій оцінюється як представник неокантіанської школи, але інші дослідники вказують на його відмінність від неокантіанців. Це суперечливе сприйняття може бути

результатом того, що дослідники не докладали зусиль для систематичного вивчення теоретичних основ поглядів Багалія в контексті історіографії його епохи. Багалій, який навчався в одному з провідних наукових центрів під керівництвом видатних вчених, був ознайомлений з основними течіями розвитку історичної та філософської думки свого часу. Його публікації та висловлювання, а також матеріали з особистого архіву свідчать про знайомство з творами позитивістів, таких як О. Конт та Г. Спенсер, а також економістів Д. С. Мілля та Д. Рікардо. Однак Багалій приділяв основну увагу конкретним питанням вітчизняної історії, і в його бібліотеці зберігалися твори ключових вітчизняних істориків. Впливовим чином на його історичні погляди впливала сучасна йому історіографія, що базувалася на ідеях популярного на той час позитивізму. Водночас, вивчення творів філософів та істориків не перетворювалося у для Багалія інтерес до теоретичних або філософських проблем історичної науки. Його відзначав складений до будь-якої теорії прагматичний підхід, в якому основний акцент робився на конкретних фактологічних дослідженнях. У його науковому спадку відсутні спеціальні праці теоретичного чи методологічного характеру.

У якому обсязі цей огляд може служити основою для розкриття філософсько-історичних поглядів Д. І. Багалія? Відомо, що більшість наукових праць вченого приурочена історії України другої половини XVIII - початку XIX століття. Лекційні курси Д. І. Багалія з російської історії не ґрунтувалися на його власних дослідженнях, як це було, наприклад, у С. М. Соловйова та В. О. Ключевського, а слугували засобом узагальнення останніх досягнень академічної історіографії того часу. Це було визнано самим Д. І. Багалієм і так оцінено сучасною критикою. Аналогічний підхід мав і згаданий теоретико-методологічний вступ до лекцій: Багалій викладав те, що, на його думку, вже було закріплено в цій галузі. Основою для огляду стали теоретико-методологічні та історіографічні праці таких вчених, як М. І. Кіреєв та В. С. Іконніков, чий погляд віддзеркалював основні етапи розвитку позитивістської філософії в Росії другої половини XIX століття. Очевидно, що у теоретичному огляді Багалія присутні риси російської ліберальної позитивістської історіографії того періоду: еволюціонізм, відмова від історичних законів на користь аналізу причинно-наслідкового зв'язку подій, підтримка плюралістичної теорії чинників, віра в прогрес, гуманістичні ідеали та вимога свободи наукового дослідження. Як і для всієї російської ліберальної історіографії початку XX століття, Багалієві властиве відмовлення від марксизму, а в цьому він віддавав перевагу поглядам "критиків" марксизму, таким як М. І. Кіреєв і Д. М. Петрушевський. У своїх наукових працях Багалій докладав зусиль для вивчення історичних умов у країні перед складанням Генерального опису. Він, ґрунтуючись на достовірних джерелах, показав соціальну й економічну нерівність на Лівобережжі в 60-х роках XVIII століття, де фактична влада належала великим земельним власникам - козацьким старшинам. Із задоволенням він констатував, що Генеральний опис переповнений відомостями про захоплення козацькою старшиною земель у різні роки, що відображало типові дії малоросійської старшини у питанні про козацькі землі. Багалій додав до цих відомостей нові факти у своїй праці "Займанщина в Лівобережній Україні XVII-XVIII ст.", опублікованій у 1883 році. Його дослідження кріпосницьких відносин тісно пов'язане з економічними процесами того часу, такими як зростання великого поміщицько-старшинського землеволодіння, і він показав, як це велике землеволодіння козацької старшини стискувало та апропріювало козацькі й посполіцькі землі, створюючи економічні передумови для конфліктів.

4 жовтня 1906 року на засіданні університетської ради його було обрано ректором Харківського університету 41 проти 24 голосів. У 1906, 1910-1914 рр. РАН Д.І. Багалія тричі обирався членом Державної ради (березень-липень 1906 р., жовтень 1906-липень 1907 р., жовтень 1911-1914 рр.). В. Багалій завжди брав активну участь у суспільному, науковому та культурному житті Харкова. Відомий історик був членом правління Харківського товариства грамотності та головою видавничої комісії (1891-1904) Харківської публічної бібліотеки (нині каталог Харківської державної бібліотеки імені В. Г. Короленка). Будуючи нову будівлю бібліотеки та поповнюючи її фонди, Д.І. Відмінна власність Багалії. Вчений неодноразово просив зібрати для Харківської публічної бібліотеки книги українською мовою, які він вважав кориснішими для народної освіти. З початку своєї роботи у Харкові вчений вів активну діяльність як у Харківському статистичному комітеті, так і в Історико-філологічному товаристві (ХІФТ). Створюючи етнографічний та художній музей у Харкові, Д.І. Відома велика роль Багалія.

В. Багалій довгий час був завідувачем Харківського історичного архіву ХІФТ (з 1883 р.). Зокрема, вчений відкрив та організував передачу урядових архівів Полтавської губернії (у яких деякі справи належать Архіву Малої Російської колегії), архівів деяких харківських установ, місцевих сімейних архівів; Загальні також було додано. науковців і знайшли нове місце для архіву.

Крім вище згаданих наукових інститутів, Д.І. Багалій був обраний членом низки наукових товариств у дореволюційний період: з вересня 1887 - членом Рязанської вченої комісії і дійсним членом Тамбовської архівної комісії, з жовтня 1887 - почесним членом Музею церковних старожитностей. . Ростова та у 1988 році Сент-Луїса. В Інституті археології в Петербурзі з червня та листопада (відповідно) 1889 р. – член Орловської та Тамбовської архівних комісій, з лютого 1890 р. – дійсний член Московського археологічного товариства, з січня 1891 р. – почесний член Воронського, з липня. 1897 – почесний член Чернігівської вченої архівної комісії, з вересня 1902 – дійсний член Катеринославської вченої архівної комісії, з травня 1907 – Московської археології – співробітник Московського інституту, з жовтня 1910 – почесний член Антропології, етнографії Москви. та природничих наук, з 1924 р. - дійсний член Наукового товариства. Шевченка та ін. у Львові.

Вчений брав активну участь у роботі кількох археологічних з'їздів: Одеського (член вченого комітету, 1884 р.), Ризького (1896 р.), Ярославського (1887 р.), Другого Київського (1899 р.), Новгородського (1911 р.). В. Багалій був головою Підготовчого комітету XII археологічного з'їзду у 1900–1902 рр. та головою Вченого комітету XII (1902 р. у Харкові) та XIII (в Катеринославі 1905 р.). Вчений часто виступав із науковими доповідями та проповідями, Д.І. Багалій рекомендував жінкам вищу освіту.

Цей вчений є одним із засновників та викладачів Вищих жіночих курсів для працюючих жінок та Вищих медичних курсів у Харкові.

В. Важливий момент у житті Багалії був пов'язаний з його посадою ректора Харківського університету (квітень 1906 – листопад 1911 р. М. Ф. Сумцов отримав від міністра догану за те, що дозволив йому говорити в країні українською мовою, відкрити кафедру малоросійської мови). мови та літератури Харківського університету, Малоросійської історії, Харківського товариства та його роль у створенні російської літератури І. Я. Франка 1906 р. докладно написано.

В творчості Д. І. Багалія велике значення приділяється історії Слобідської України. Історик визнавав, що "основний обсяг моїх наукових і громадсько-культурних інтересів зосереджувався на Слобожанщині..." З більш як 350 відомих праць, які йому належать, понад сто були присвячені вивченню історії цього регіону. Це включає чотири монографії (з однією неопублікованою), кілька археографічних публікацій (зокрема три окремі збірки документів), а також численні статті, рецензії та нотатки, що охоплюють весь період історії Слобідської України. Ці твори не тільки вражають обсягом наукової інформації, але й дозволяють детально розглянути історичні погляди Д. І. Багалія, відслідковуючи їхню еволюцію від 80-х років XIX ст. до 1932 р. Два дослідження, присвячені внеску Д. І. Багалія в історію Слобожанщини і написані його учнями - Д. П. Міллером і В. А. Барвінським, обмежуються описовим характером і не вдаються в критичний аналіз його праць, охоплюючи вказану тематику. Тема історії Слобідської України входила в коло проблем, які цікавили Д. І. Багалія, з початку 80-х років XIX ст., коли він вивчав історію Лівобережної України. Почавши свої дослідження у 1883 р., після переїзду до Харкова, він продовжив їх докладно вивчати, що, безсумнівно, є логічним розвитком його робіт з історії Лівобережжя.

Роботи, присвячені визначним постатям культури

Д. І. Багалій вкладав значний акцент у своїх дослідженнях у розвиток історії української науки, освіти та культури. Як визначний науковець, він провів фундаментальні дослідження, зокрема щодо історії Харківського університету, приділивши особливу увагу діяльності В. Н. Каразіна. Своїми трудами він переконливо підкреслив важливу роль Каразіна у створенні Харківського університету та його вплив на громадське та культурне життя міста.

Вчений також досліджував діяльність видатних громадських та культурних діячів регіону, зокрема П. П. Гулака-Артемівського, О. Я. Єфименка, Г. Ф. Квітці-Основ'яненка, Г. П. Данилевського та інших. Найбільшею увагою для нього завжди користувався Г. С. Сковорода, і вчений провів тривалі дослідження життя та творчості цього філософа, розкриваючи нові біографічні факти та твори.

Додатково Д. І. Багалій активно займався різними аспектами історичних дисциплін, включаючи бібліографію, бібліотекознавство, історичну ономастику, історичну географію та картографію.

В обраній посаді губернського комісара освіти, призначеного Центральною Радою, він впродовж місяця у листопаді-грудні 1917 року активно працював. Однак у липні 1918 року він відмовився від посади прем'єр-міністра уряду П.П. Скоропадського. Протягом цього періоду він також був залучений до розробки проекту Національної бібліотеки України та став одним із засновників Української Академії наук. Він очолював історико-філологічний відділ, комісії зі складання біографічного словника видатних історичних діячів України, історико-географічного словника, археографії, гебраїстики, а пізніше керував комісією з соціально-економічної історії України XVIII-XIX століть та кафедрою історії України епохи торговельного капіталізму. Він також був головою науково-консультативної ради при міністрі освіти І.І. Огієнко.

Д. І. Багалій відіграв ключову роль у створенні та викладанні на історико-філологічному факультеті в Полтаві протягом весни 1919-1920 років. Як заступник голови Головного архівного управління УСРР, він вніс вагомий вклад у розвиток архівної системи, видавничу справу, підготовку кадрів архівістів та вирішення

теоретичних та практичних аспектів архівознавства. Також, як голова Підготовчої комісії по виявленню культурних цінностей, які повинні були б передані Польщі згідно з Ризьким мирним договором, він виконував важливі завдання.

У період радянської влади, Д. І. Багалій очолював Харківську філію УНТ, був активним учасником бюро Всеукраїнського комітету сприяння вченим (ВУКСУ), включаючи роль голови комісії по преміюванню наукових праць та голови Українського центрального бюро Секції наукових робітників України. З 1921 по 1927 роки, він читав лекційні курси з української історії та історіографії в ХІНО.

Д. І. Багалій заснував та очолював Харківську науково-дослідну кафедру (інститут) історії України, яка пізніше була перейменована в історію української культури, при ХІНО. Також, він був першим директором Інституту ім. Тараса Шевченка (1926-1932) та головою Редакційних комітетів по виданню творів О.О.Потебні в 1920-1923 та 1929-1930 роках відповідно.

У 1918 році Д. І. Багалій був членом комітету для заснування Української Академії Наук та з 1919 року очолював її історично-філологічний відділ, а пізніше став членом Президії ВУАН та головою Комітету охорони пам'ятників історії та мистецтва Української академії наук. Він активно сприяв організації цих установ та створенню академічної бібліотеки.

За визнання його вагомих заслуг, РНК УСРР прийняла постанову "Про соціальне забезпечення заслужених працівників науки" 12 вересня 1921 року. У період від 1925 до 1932 років Дмитро Іванович двічі очолював Центральне бюро секції наукових працівників УСРР та був обраний до Президії ІХ Всеукраїнського з'їзду Рад в 1925 році.

Призначений Центральною Радою на посаду губернського комісара освіти вчений працював близько місяця (листопад-грудень 1917 р.) на цьому посту. У липні 1918 р. він відмовився від посади прем'єр-міністра в уряді П.П.Скоропадського. Д. І. Багалій у 1918 р. займався розробкою проекту Національної бібліотеки України та став одним з засновників у листопаді 1918 р. Української Академії наук. Науковець деякий час очолював історико-філологічний відділ, комісії (серед них - по складанню біографічного словника видатних історичних діячів України, по складанню історико-географічного словника, археографічна, гебраїстична), а пізніше (у кінці 1920-х років) комісію з соціально-економічної історії України XVIII-XIX століть в зв'язку з історією революційної боротьби та кафедру історії України доби торговельного капіталізму. Вчений очолював науково-консультативну раду при міністрі освіти І.І.Огієнко.

Д. І. Багалій був одним із засновників та лектором історико-філологічного факультету у Полтаві (весна 1919-1920 рр.).

Д. І. Багалій як заступник голови Головного архівного управління УСРР багато зробив для розбудови архівної системи у республіці, у видавничій справі, для підготовки кадрів архівістів та розробки теоретичних й практичних питань архівознавства. Вчений був також головою Підготовчої комісії по виявленню культурних цінностей, які за Ризьким мирним договором повинні бути передані Польщі.

Д. І. Багалій у радянський час очолював Харківську філію УНТ, був членом бюро Всеукраїнського комітету сприяння вченим (ВУКСУ), зокрема головою комісії по преміюванню наукових праць, голово Українського центрального бюро Секції

наукових робітників України. Він у 1921-1927 роках читав у ХІНО лекційні курси з української історії та історіографії.

Вчений створив та очолював до своєї смерті Харківську науково-дослідну кафедру (інститут) історії України (пізніша назва історії української культури) при ХІНО.

Д. І. Багалій був першим директором Інституту ім. Тараса Шевченка (1926-1932) та головою першого (1920-1923 рр.) та другого (1929-1930 рр.) Редакційних комітетів по виданню творів О.О.Потебні.

У 1918 році— член комітету для заснування Української Академії Наук і з 1919 року— голова її історично-філологічного відділу, а згодом член Президії ВУАН, голова Комітету з охорони пам'яток історії та мистецтва Української академії наук. Розгорнув широку діяльність у справі організації роботи цих установ, створенні академічної бібліотеки.

12 вересня 1921 року на відзначення його заслуг РНК УСРР прийняла постанову «Про соціальне забезпечення заслужених працівників науки», серед інших достойників, Багалію дозволено видання за державний кошт наукових праць; звільнено від сплати державних податків; заборонено реквізиції та ущільнення помешкання, яке він займав; матеріально забезпечено, а у випадку смерті— членів родини поза категоріальною довічною ставкою заробітку.

Певний час Радянська влада цінувала політичну лояльність, науковий доробок, громадські заслуги та авторитет ученого. Протягом 1920–1930-х років викладав історію України у Харківському та Полтавському інституті народної освіти

Так, у 1925 році академіка Багалія обирають до складу Президії ІХ Всеукраїнського з'їзду Рад. Упродовж 1925—1932 років Дмитро Іванович двічі головував у Центральному бюро секції наукових працівників УСРР. А в 1926 році Д.І.Багалій став першим директором новоутвореного Науково-дослідного інституту Тараса Шевченка, відкриття якого стало ще одним кроком, спрямованим на посилення наукового потенціалу столичного українознавства. У 1929 році Дмитро Багалій обраний головою першого історико-філологічного відділу Всеукраїнської Академії наук.

Уже в 1930 році установи, якими він керував, почала заливати брудна хвиля критики і самокритики, нескінченних перевірок, чисток і кадрових перетасовок. Він втратив своє становище голови історико-філологічного відділу після його розформування і переведений на посаду другого заступника голови нового соціально-економічного відділу ВУАН. Чергова реорганізація історичної мережі в Академії наук на початку 1931р. відбувалася вже без його участі.

Життя довело, що в жодному тоталітарному суспільстві наука не може бути не просякнутою пануючою ідеологією, а тим паче історія. Тільки зважена позиція Багалія дала йому можливість розвивати українську історичну науку в ті непрості часи. Він був активним учасником археологічного з'їзду, і з'їзду архівних працівників РСФСР 1925 р., і Всеукраїнського з'їзду архівних працівників 1926р. Вчений, також, брав активну участь у виданні масової літератури з різних галузей знань українською і російською мовами: редагував серію книжок культурно-історичної бібліотеки. Він переслідував виразну просвітянську мету: прагнув показати історичні корені і традиції свого краю — одного з найбільш русифікованих, в силу цілої низки історичних обставин, регіонів України.

Особливий напрям наукової діяльності Д. Багалія— це дослідження життя та творчості видатних українських просвітителів— Сковороди і Каразіна. Наукова спадщина вченого включає близько 600 публікацій, це підручники з російської історії, монографії, археологічні видання, статті із історії Слобідської, Лівобережної, Південної України XV—XVIII століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кравченко В. «Д.И.Багалей Научная и общественно-политическая деятельность» Харьков Издательство «Основе» при Харьковском государственном университете 1990 С. 32-59
2. Павлова Т. Г. О. Д. Багалій: доля історика. *Багалій О. Д. Історія військових поселень в Україні. Із неопублікованої спадщини.* Харків, 2007. С. 5–32.
3. Богдашина О. М. «Слобідський літописець історії України Д. І. Багалій. Український історичний журнал. 2008. № 1. С. 96-104.

ВОЛОДИМИР МИХАЙЛОВИЧ КУРИЛЕНКО ТА ЙОГО ВКЛАД У РОЗБУДОВУ ГЛУХІВСЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ ІМ. С.М. СЕРГЄЄВА-ЦЕНСЬКОГО (1990-1995)

Ащаулова Тетяна

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
аспірантка 3-го курсу спеціальності 032 Історія та археологія

Науковий керівник: Гриценко Андрій Петрович

доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри історії, правознавства
та методики навчання
ГНПУ імені О. Довженка

У статті розглянуто життєвий та професійний шлях Володимира Куриленка, який займав посаду ректора Глухівського педагогічного університету ім. С.М. Сергєєва-Ценського.

Ключові слова: *біографія, дослідження, ректор, освіта, Глухівський педагогічний інститут.*

Володимир Михайлович Куриленко народився 18 листопада 1948 року на Житомирщині. Навчався у Житомирському педагогічному інституті на відділенні філології. Почав свою кар'єру саме з посади вчителя української мови та літератури. Потім був призваний до лав армії. Згодом знову учителював [4].

З плином часу та здобувши певний досвід, Володимир Михайлович почав активно займатися науковою діяльністю. До його пера належить низка навчальних посібників з історичної граматики, лінгвістики, старослов'янської мов, тощо.

Потім він починає працювати Куриленко і у вищих навчальних закладах освіти. Спочатку у 1974 році переїжджає разом зі своєю дружиною до міста Глухова на Сумщині. Де починає працювати асистентом та завідувачем кафедри іноземної мови у Глухівському педагогічному інституті імені ім. С.М. Сергєєва-Ценського [1; 2].